

Fırıncı Esnafının Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Sakarya İli Örneği

Arş. Gör. Kadriye ŞAHPAZ
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
kadriyeizgi@sakarya.edu.tr

Dr. Ömer AKGÜL
Psikolojik Danışman
Ruh Sağlığı Derneği Başkanı
omer.akgul@kimpsikoloji.com

Yrd. Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
fatihyardimcioglu@gmail.com

Özet

Vergi sisteminin gönüllü beyan esasına dayandığı günümüzde mükelleflerin vergiye ilişkin sorumluluklarını isteyerek ve kendiliğinden yerine getirmeleri önemlidir. Bu nedenle vergiden beklenen başarının sağlanabilmesi için mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu üzerinde etkili olan kavramların incelenmesi gerekmektedir. Bu kavramların başında vergi bilinci ve vergi algısı gelmektedir. Bu bağlamda, Sakarya'da gelir vergisi ticari kazanç unsuru üzerinden vergi veren 240 fırıncı ve çalışanına anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda katılımcıların Türk vergi sistemini karmaşık, vergi yükünü ve oranlarını da yüksek olarak algıladıkları görülmüştür. Katılımcıların %46,7'si ödediği vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmekle birlikte, %78,7'si vergi verdiği için devletten hesap sorma hakkına sahip olacağını ifade etmektedir. Ayrıca ödenen vergilerin hizmet olarak geri döndüğünü düşünen büyük bir çoğunluğun (%80,5) vergi kaçırmaya olumlu bakmadıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Vergi Bilinci, Vergi Algısı, Vergi Psikolojisi, Mali Sosyoloji

Tax Awareness and Tax Perception of Bakers: The Sample of Sakarya Province

Nowadays; the tax system is depend on the rule of voluntary declaration. By the way, it is important for the taxpayers to do their responsibilities by their own desire. Because of that, the notions which are effective on voluntary tax adaptation should be analyzed. On this subject "tax awareness" and " tax perception" are the most important notions. 240 bakers and it's workers are surveyed in Sakarya who pay the taxes on business profit. At the and of the research; it is found that participants think that Turkish tax system is quite complicated and the taxes are higher than it should be. %46,7 of them said that they do not have enough information about the taxes they paid. %78,7 of them reported that they have right to call the government to account for the taxes they paid. On the other hand, a majority of bakers (%80,5) think that the taxes they paid is return them as services and they do not obey evading taxes.

Key Words: Tax Awareness, Tax Perception, Tax Psychology, Fiscal Sociology

Giriş

Ülkemizde vergi sistemi beyan usulüne dayanmaktadır. Bu usul mükelleflerin kendi kendilerini vergileme usulü olarak adlandırılmaktadır ve mükelleflerin vergi karşısındaki tutumunu en iyi kendisinin belirleyeceğini temel almaktadır. Bunun yanı sıra, beyan usulünün başarılı olması, geniş ölçüde mükellefin vergi bilincine ve idarenin mükelleflere ait bildirimlerin doğruluğunu araştırmada göstereceği başarısıyla yakından ilişkilidir. Vergi idaresinin, sayıları günümüzde milyonlarla ifade edilen mükellefleri teker teker ele alıp inceleyemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğundan, burada en önemli görev mükelleflere düşmektedir. Buna göre, başarılı bir vergilemenin temel şartı, mükelleflerin vergi bilincinin geliştirilmesidir (Yusuf,1992:26-27).

Mükelleflerin vergi bilinci ve algısı, toplumun genelinin vergiye karşı tutumundan etkilenmekte ve toplumun genelini etkilemektedir. Bu tutum, vergiyi ödeme ya da ödememe yönünde gelişmektedir. Bu nedenle öncelikle vergiyi ödeme ve ödemekten kaçınma şeklinde ortaya çıkan vergi bilinci ve algısının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik optimal vergi hasılatını yakalamada son derece önemlidir (Hazman, 2009:54). Bu önem günümüzde devletin vergiler, harçlar, resimler, şerefiyeler, parafiskal gelirler, kamu borçları, para işlemlerinden doğan gelirler, mali tekeller, yardım ve bağışlar, emlak ve teşebbüs gelirleri, fonlar ve diğer gelirler olarak sıralanan kamu gelirleri arasında gelirlerinin %87'sinin vergilerden sağlanıyor olmasından da kaynaklanmaktadır⁴⁰.

Bu çalışmada gelir vergisi ticari kazanç unsuru üzerinden vergi verenler içerisindeki fırıncı esnafının vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını etkileyen vergi algısı ve vergi bilinci araştırılacaktır. Çalışmada öncelikle vergi bilinci ve vergi algısı kavramları açıklanmakta ve bu kavramların vergi ahlakı, vergi uyumu, vergi psikolojisi ve vergi kültürü kavramları ile arasındaki ilişkiye değinilmektedir. Daha sonra fırıncı esnafı ve çalışanları ile yapılan anketin sonuçları değerlendirilmekte ve anket doğrultusunda öneriler sunulmaktadır.

1. Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı Kavramları

Vergilerin yasal olarak ödenme zorunluluğu olmasına rağmen bireylerin vergiye uyumu veya uyumsuzluğu ya da genel bir ifadeyle vergi karşısındaki tutum ve davranışları, her şeyden önce verginin bireylerce algılanmasına ya

---

⁴⁰ 2012 yılı genel bütçe gelirleri 362.654.794.000 TL'dir. 2012 yılı genel bütçe gelirlerinin %87'si (317.218.619.000 YTL) vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız: Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistikleri, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm (17.02.2014).

da nasıl algılandığına bağlı olmaktadır (Sağlam, 2013:318). Bu aşamada mükelleflerin vergi algıları ve bilinçlerinin oluşmasında çeşitli faktörlerin etkili olduğu genel kabul görmektedir. Bunlar arasında, vergi ödeme gücü, aile ve çevre ölçeği, vergi ahlakı, eğitim düzeyi, devlete bağlılık, siyasal iktidarı benimseme durumu gibi faktörler, bireysel nitelik taşıyan faktörlerden bazılarıdır. Vergi yönetiminden ve sistemden, ekonomik konjoktürden ve siyasal yapıdan kaynaklanan faktörler ise dışsal faktörler şeklindedir (Hazman, 2009:68). Ayrıca bu faktörler vergi bilinci ve algısı kavramlarının tanımlanmasında da etkili olmaktadır.

Vergi bilinci ve algısının çeşitli tanımları yapılmakla birlikte, genel olarak bakıldığında, tanımların ana temasını bireylerin vergiyi algılamaları ve bunu davranışlarına olumlu şekilde yansıtmaları olmaktadır. Bu çerçevede vergi bilinci ve vergi algısı ifade edilirken, bireylerde oluşan vergi farkındalığından ve verginin neden ödendiğinin ya da alındığının farkındalığına vurgu yapılmış olması bu kavramların doğru tanımlanması için gereklidir. Burada bahsedilen vergi farkındalığı, bireylerin vergi mevzuatı, mevzuatta yapılan değişikliklerin takibi ve vergi uygulamaları konusunda bilgi sahibi olmasını (mali bilgi), verginin neden ödendiğinin farkındalığı ise, vergilerin yararlanan kamu hizmetlerinin finansman kaynağı olarak görülmesini ifade etmektedir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:121).

Vergi bilinci, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu kamu giderlerinin karşılanması için vatandaşların, elde ettiği gelirlerden veya servetlerinden yasalarda belirtilen usul, esas ve oranlara uygun olarak katkıda bulunmaları gerektiğini fark etme, bilme, hatırlama yeteneğine sahip olmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Narta 2007:1'den aktaran Ömürbek ve diğ., 2007, 104). Yine vergi bilinci, kişilerin verginin alınma amacının devlet vasıtasıyla yine kendilerine hizmet şeklinde dönecek harcamaların finansmanına katılmak olduğunun farkına varma, bu durumu anlama ve kabullenme yeteneğini ifade etmektedir (Edizdoğan ve diğ., 2011:228).

Bu tanımlamalar, vergi bilinci kavramının sadece vergi ödemenin farkındalığı olarak algılanmaması, vergi ödeme bilincinin yanında ödenen bu vergilerin harcandığı alanların denetimini de kapsayan bir kavram olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Ömürbek ve diğ., 2007, 104)

Diğer bir kavram olan vergi algılaması (tax perception) insanların vergiyi duyu organları aracılığıyla anlamlandırmasıdır. Aynı zamanda vergi algılaması insanların vergiye bakışını yansıtmaktadır. Bu nedenle toplumun vergiyi nasıl algıladığı vergiye karşı toplumun göstereceği tutum ve davranışların ne yönde olacağını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü algılama -bilincin ilk ögesi olarak tanımlanmakta- bireylerin davranışlarını etkileyen nedenlerin araştırıldığı çalışmalarda insanın gereksinim ve güdülerinin, öğrenme sürecinin, kişiliğinin, tutum, inanç ve değerlerinin, kişinin üyesi olarak bulunduğu toplumda kültür, sosyal sınıf, referansları ve aile gibi sosyo-kültürel etmenlerin bütünü içinde değerlendirilmektedir. (İnceoğlu, 1997:82).

Birey bazı tutumlarını belirler ve sürdürürken olumlu/olumsuz sonuçlarının neler olabileceği konusunda genellikle bir “bilince” sahiptir (İnceoğlu, 1997: 48). Bireyin vergi karşısındaki olumlu ya da olumsuz tutumları da aynı zamanda bireyin vergiyi nasıl algılayıp değerlendirdiğine yani vergi bilinciyle ilişkilidir. Bu nedenle toplumun vergi bilinci ve vergi algısının oluşmasında etkili ve etkisi olan faktörlerin doğru tespit edilip değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, vergilerin doğru algılanması, vergi konusundaki algı yanılgılarını azaltacak ve vergilere karşı gönüllü uyumu teşvik ederek toplumda vergi ödeme bilincinin oluşmasına katkı sağlayacaktır aksi takdirde verginin sadece bir yönünün görülmesi (zorunlu olması, karşılıksız olması gibi) ise insanları vergi ödemekten uzaklaştıracaktır (Başoğlu, 2006:16-18).

2. Literatür Taraması

Vergi bilinci ve vergi algısı toplumun genelini kapsayan ekonomik, politik, demografik, sosyal ve psikolojik unsurlardan etkilenen ve vergiye bakış açısını etkileyen kavramlardır. Bu doğrultuda bireylerin vergi bilinci ve algısını etkileyen unsurları ve bunların vergiye bakış açısı üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla çeşitli ampirik çalışmalar yapılmaktadır. Toplumun vergi bilinci ve algısını ölçmeye yönelik çalışmalar sadece vergi mükelleflerine yönelik olmamakla birlikte vergi ödemeyen bireylere, ev hanımlarına, çalışmayanlara, çocuklara ve öğrencilere (ilköğretim, lise ve üniversite) de yapılmaktadır. Bu kapsamda literatürde vergi bilinci-algısını ölçmek ve bu kavramları etkileyen faktörleri bulmak amacıyla yapılan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Çak, Şeker ve Bingöl 2010 yılında Türkiye’de Vergi Bilinci-İstanbul Araştırması adlı projede 18 yaş üstü toplam 1.536 bireye ve firma temsilcisine yüz yüze görüşme tekniğiyle anket yapmışlardır. Bu çalışmanın genel amacı vergi bilincinin yerleşmesinde önemli iki etken olan vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin Türkiye’de ne derece uygulandığı, mükelleflerin bu duruma karşı algılarının ne olduğu, vergi bilincini artırmanın hangi yollarla mümkün olacağı ve vergi ödeyenlerle kamu hizmetinden faydalananlar arasındaki etkileşimin ne derecede olduğunun tespitine yöneliktir. Bu çalışmada elde edilen ve literatürde yer alan bazı bulgular şöyledir (Çak ve diğ., 2010:29-78):

Toplumda vergi algısı ‘para’, ‘devlet’, ‘sorumluluk’, ‘ceza’, ‘borç’ gibi kelimelerle anılmakta, ‘Sorumluluk, vatandaşlık görevi’ gibi tanımlamalar bu ifadelerden sonra gelmektedir. Ayrıca vergi aynı zamanda ‘haraç, soygun’ tanımlamalarıyla da özdeşleştirilmektedir.

Katılımcıların yüzde 59,8’i öderken en fazla hissettiği vergi türünün dolaylı vergiler (KDV, ÖTV ve emlak vergisinden) olduğunu belirtmiştir. Son

yıllarda vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payının⁴¹ artmış olması toplum hayatında önemli derecede hissedildiğinin göstergesidir. Ayrıca bu durum bireyler tarafından vergilerin adil olduğunu düşünenlerin (%2,3) oranını da etkilemektedir. Vergi yükünün etkilerini ölçmek amacıyla ülkemizde yapılan çalışmalarda da katılımcıların çoğunun vergi yükünü ağır buldukları görülmüştür (Bayraklı ve diğ., 2004:222-228; Çoban, 2004:126; Çiçek, 2006:105; Tuay ve Güvenç, 2007:63-64; Demir, 2008:169).

Türkiye’de hemen herkesin gerçek gelirin beyan edilmediğini düşündüğünü ve vergi kaçırıldığına inandığı gözlenmiştir. Bireylerin vergide haksızlık/adaletsizlik kavramlarını kullanmalarının vergi kaçırıcı ya da vergiden kaçınan mükelleflerin yeterince ceza almamasından dolayı vergisini tam ödeyenlerin kendilerini haksızlığa uğramış hissetmelerinden kaynaklandığı görülmektedir. Ülkemizde de yapılan bazı ampirik çalışmalarda da vergilerin adaletli ve eşit dağıtılmadığı algısının vergi ödeme isteği üzerinde negatif etki yarattığını desteklemektedir (Gerçek ve Yüce, 1998:59; Çoban, 2004:131; Bayraklı ve diğ., 2004:222-226; Çiçek, 2006:106; Kargı, 2009:159).

Vergi algısı, vergi kaçırılmaya olan bakışla birlikte değerlendirildiğinde ise katılımcıların bir kişinin vergi kaçırmasının öncelikle alabileceği cezalardan korkma derecesiyle ahlaki yapısına bağlandığı bunu devlete bağlılık ve iyi bir vatandaş olma özelliğinin takip ettiği görülmüştür. Devlete ve devletin kurumlarına duyulan güven ve bağlılık düzeyindeki artışın vergiye uyumu olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin mükelleflerin vergi ödeme isteğini arttırdığı yapılan çalışmalarda görülmektedir (Torgler, 2003b:27).

Katılımcıların yüzde 83’ü vergi bilinci oluşturulmasına ilişkin faaliyetleri yetersiz bulmaktadır. Katılımcılara vergi bilincini hangi faktörler artırır diye sorulduğunda; en fazla puan verilen faktörün 8,8 puanla adil bir vergi reformu olduğu belirtilmiştir. Bu faktörü toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi 8,6; daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi ile toplumun gelir seviyesinin artması ise 8,5 puanla takip etmektedir.

Hazman (2009:54:71) vergi bilincini etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla Afyonkarahisar ili ticaret borsasına kayıtlı 231 firma ile anket yapmıştır. Anket sonuçlarına göre vergi yasalarının suçları önleme konusunda yeterince caydırıcı nitelikte olmaması, vergi kaçakçılığının mükelleflere göre ekonomik avantajının olması (ödeme ile katlanacağı maliyet ödememe sonucunda katlanacağı maliyetten yüksektir), vergi indirimlerinin yetersiz olması, vergi yasalarında boşlukların olması ve mevzuatın karmaşıklığı, vergiye gönüllü uyumu olumsuz yönde etkileyen etkenler arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca bu etkenlerin kişilerin eğitim seviyelerine göre farklılık

---

⁴¹ Bakınız: Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistikleri, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_59.xls.htm (17.02.2014).

gösterdiği ve eğitim seviyesi arttıkça bu yöndeki görüşlerin azaldığı ve bireylerin gönüllü uyuma doğru yöneldikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine öğrencilerle yapılan anket sonuçlarında ise genel olarak bireyin vergi yükümlülüğünü vicdanında hissetmesi, verginin vatandaşlık görevi ve ahlaki bir olgu olduğu, kamu hizmetlerinin karşılığı olduğu, devletin şeffaf olması ve vergilerin nereye harcandığının kamuoyuna açıklanmasının vergi bilincini büyük oranda arttıracığı görülmüştür. Vergi ödemeyenlerin aften yararlandırılmasının ve toplanan vergilerin doğru yere harcanmamasının ise vergi bilincini azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin vergi algısının ise, vergi oranlarının ve vergi yükünün yüksek olduğu, vergi sisteminin adaletsiz olduğu ve vergi sayısının çok olduğu şeklindedir (Sağlam, 2013:331-332, Başoğlu, 2006:97-104, Ömürbek vd. 2007:102-122).

Ayrıca, vergi bilincinin toplumda yerleşmesi mükellefin mükellefle oto-kontrolünü sağlayacağından mükellefler önce kendilerini, sonra etraflarındaki mükellefler tarafından da denetlendiklerini bileceklerdir. Bu durum gelir idaresinin denetim yükünü hafifletecektir (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012:121-122). Aksi taktirde vergi kaçırın mükelleflerin diğer mükellefleri de olumsuz yönde etkilediği ülkemizde yapılan ampirik çalışmalarla da desteklenmektedir (Gerçek ve Yüce, 1998:59; Bayraklı, ve diğ., 2004:229; Çiçek, 2006:114; Demir, 2008:178-183, İzgi,2011:86-89).

3. Vergi Bilinci Ve Vergi Algısının Diğer Kavramlarla İlişkisi

Çalışmamızın bu kısmında, vergi bilinci ve algısının vergi ahlakı, vergi uyumu, vergi psikolojisi, vergi kültürü ve vergi zihniyeti kavramlarıyla ilişkisi ele alınmıştır. Vergi bilinci ve algısının bu konularla ilişkisinin açıklanmaya çalışılması ile literatürde genellikle birlikte kullanılmış olmalarından ve içerik bakımından yakın fakat anlam bakımından önemli farkları bulunan bu kavramların belirtilmesi ile konumuzun daha iyi kavranması amaçlanmıştır.

3.1. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı da mükelleflerin algı, tutum ve hatta davranışları ile ilgilidir ve vergi ahlakı kavramı da vergi psikolojisi araştırma alanı içinde odaklanılan konular arasında yer almaktadır (Güner, 2008:9).

Vergi ahlakı (tax moral/tax ethics) birçok araştırmacı tarafından vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Torgler, 2003a:6; Aktan, 2006:126). Buradaki içsel motivasyon (intrinsic motivation) dışsal bir baskı ya da zorlama olmaksızın gönüllü vergi ödemeyi ifade etmektedir. Buna göre, bireylerin vergiyi ya gönüllü olarak ödeyecekleri ya da yakalanma ve cezalandırılma riskini göze alarak ödemeyecekleri varsayılmaktadır (Aktan, 2006:126).

Schmölders'a göre ise dar anlamda vergi ahlakı, “vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan vaziyet” olarak tanımlanmaktadır (Schmölders, 1976:107). Bireyler vergi kaçakçılığı veya vergi cezaları gibi maddi

faktörler karşısında vergi ahlak seviyelerine göre hareket edecekler ve vergiye karşı tutumlarını belirleyeceklerdir.

Ayrıca vergi ahlakı, vergi ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilme derecesi olarak da ifade edilmektedir (Şenyüz, 1995:97-98). Yasal olarak ödenmesi gereken vergi borcunun eksiksiz ödenmesi, vergi ahlakının yüksek olduğunun göstergesi kabul edilmektedir (Yeniçeri, 2004:914).

Vergi ahlakı ile ilgili yapılan tanımları değerlendirdiğimizde vergilerden beklenen başarının sağlanabilmesi için mükelleflerin vergiye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirme derecesini ifade eden vergi ahlakının toplumda yerleştirilmesi gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü gelir ihtiyacının artması ve müdahaleci devlet anlayışının yaygınlaşması devletin en büyük gelir kaynağı olan vergilerin önemini daha da arttırmıştır. Vergiler devlete gelir sağlanmasının yanı sıra; vergi politikasından beklenen gelir dağılımının düzeltilmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması amaçlarına ulaşabilmek amacıyla da kullanıldığından önemi artmaktadır (Tunçer, 2002:99).

3.2. Vergi Uyumlu

Bireyin vergiye uyumu veya uyumsuzluğu ya da genel bir ifade ile vergi karşısındaki tutum ve davranışları, her şeyden önce verginin bireylerce algılanmasına ya da nasıl algılandığına bağlı olacaktır (Sağlam,2013:317-318).

Vergi uyumu (Tax Compliance); mükellefin beyannamesini ülkede uygulanan yasalara, vergi düzenlemelerine ve yargı kararlarına uygun olarak zamanında hazırlaması ve zamanında ilgili mercilere vermesi olarak ifade edilmektedir (Roth ve diğ., 1989:21). Vergi uyumu dört ana unsur içermektedir. Bunlar: (1) Vergiye tabi gelirin tam olarak beyan edilmesi, (2) Gelir ayarlaması, harcamalar, vergi muafiyetleri ve vergi kredileri gibi gelirden çıkartılacak unsurların doğru gösterilmesi (3) Vergi beyannamesinin zamanında doldurulması (4) Vergi beyannamesinin doğru olarak hesaplanmasıdır (Roth ve diğ., 1989:20).

Vergi uyumsuzluğu (Tax Non-Compliance) ise; yukarıda belirtilen standartların aksine, vergi yükümlülüğünün hem olduğundan daha fazla (overreporting) hem de daha az (underreporting) gösterilmesini içermektedir. Bu uyumsuzluk, vergi yükümlülüğünün, cezai yaptırım gerektirebilen bilerek az gösterilmesini kapsadığı gibi, yanlış bilgilendirme, yanlış anlama, dikkatsizlik ve diğer benzeri nedenlerden kaynaklanan az gösterilmesini de kapsamaktadır (Roth ve diğ., 1989:2).

Vergi sisteminin mali anlamda başarılı olması ve vergi gelirlerinin arttırılabilmesi için mükelleflerin kendi rızaları ile vergi ödeme arzularını ifade eden vergi uyumlarının yükseltilmesi son derece önemlidir (İpek ve Kaynar, 2009:117). Bu nedenle mükelleflerin vergi uyumlarının yükseltilmesi, mükelleflerin vergiye uyumlarını belirleyen faktörlerin bilinmesiyle mümkün olacaktır.

3.3. Vergi Psikolojisi

Bireylerin iç ve dış uyarılar karşısında gösterdiği ya da gösterebileceği tepkileri inceleyen psikoloji bilimine psikologlar, genelde iki biçimde yaklaşmaktadırlar. Birinci yaklaşıma göre, kişi toplumdan bağımsız olarak ele alınmakta ve boşluktaymış gibi kabul edilmektedir. Bu olgu içinde psikologlar, bireyin kişilik yapısı üzerinde durarak bireysel düşünce ve duyguların çevre etkisi düşünülmeden nasıl ve neden değiştiğini incelemektedirler. İkinci yaklaşımda ise, insanın hiçbir zaman yalnız yaşamadığı noktasından hareket edilerek, toplumun bireyi şekillendirdiği ve doğumdan ölümüne kadar etkilediği gibi bireyin de içinde bulunduğu toplumu etkilediği ileri sürülmektedir. Bu nedenle, vergiye ilişkin mükellef davranışları incelenirken, bireyin hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki davranışlarının ele alınması ve bunun analizi içinde olayların sosyo-psikolojik bir yaklaşım içinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Şenyüz, 1995:4).

Vergilerin yükümlüler üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri değerlendirilirken geniş anlamda mali psikoloji, dar anlamda ise vergi psikolojisi bilimlerinden yararlanılmaktadır.

Mali psikoloji, mali olayların bireyler üzerindeki etkileri ile bireylerin mali araçlar ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarının araştırılmasını konu edinen bir disiplindir (User, 1992:63). Mali psikoloji alanının içinde yer alan vergi psikolojisi ise kişilerin ve ortak çıkarları olan grupların zorunlu olan vergileri algılayışını, vergilere bakış açısını ve bunlara bağlı olarak gösterdikleri tepkileri ifade etmektedir (Schmölders, 1976:114).

Özetle, vergi psikolojisi, bireyler ve grupların vergileri algılayışı, değerlendirişi ve gösterdikleri tepkileri değerlendiren bir alanı araştırmaktadır (User, 1992:24). Bu alan bireylerin vergiyi ne kadar bildikleri ve vergiden ne anladıkları ile de doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, vergi karşısında, vergilendirme yetkisini kullanan merkezi devlet başta olmak üzere diğer idareler ile kişi ve kurumların davranışlarının analizi de vergi psikolojisinin inceleme alanı içerisinde ele alınmaktadır. Çünkü vergi olayı, vergi alacaklısı konumundaki devlet ile vergi borçlusu durumundaki mükellef arasındaki ilişkiden ortaya çıkmaktadır (Çoban, 2004:28).

3.4. Vergi Zihniyeti ve Vergi Kültürü

Vergi zihniyeti, vergi kültürü ve vergi anlayışı, vergilerin bireyler üzerinde nasıl dağıtılacağını, yani yükümlülerce nasıl yüklenileceğini etkilemektedir (Schmölders, 1976:14). Bu nedenle, bireylerin sahip oldukları vergi zihniyeti, vergi kültürü ve vergi algısı yükümlülerin vergiye bakış açılarını etkileyen önemli faktörlerdendir.

Schmölders, vergi zihniyetini, “vatandaşların bizzat vergileme ve vergileme ile kendilerine yüklenen özel mükellefiyetler karşısında takındıkları genel tavır” olarak tanımlamıştır. Söz konusu bu tavır; halktan halka, zamandan zamana ve hatta mekândan mekâna (şehir ve köyde)

belirgin bir şekilde görülebilen hatta ölçülebilen farklılıklar göstermektedir (Schmölders, 1976:107).

Vergi kültürü ise, “toplumu oluşturan bireylerin hür vicdanlarında vergi verme gereğini duymaları” şeklinde tanımlanmaktadır. Belli bir ülkeye özgü vergi kültürü, devam eden karşılıklı iletişimlerin neden olduğu bağımlılıklar ve bağlar dahil edilerek ülkenin kültürü içerisinde tarihsel olarak dahil edilen birikimsel uygulamalar ve ulusal vergi sistemiyle bağlantılı resmi ve gayri resmi kurumların bütününden oluşmaktadır (Işık, 2009:852-856). Bu süreçte toplumun ve bireyin vergiye yönelik psikolojisini, bilincini ve algısını şekillendiren vergi kültürü aynı zaman da biri diğerinin gelişimini etkileyen toplumsal değerlerdir.

4. Sakarya İli Fırıncı Esnafının Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı Ampirik İnceleme Sonuçları

Fırıncı esnafı ve çalışanlarının vergi algısı ve vergi bilinci düzeyleri üzerinde etkili olan faktörleri araştırdığımız bu kısımda Sakarya ilinde yapılan anket çalışmasına ve anket sonuçlarının değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Tablo 1’den de görüldüğü gibi ankete katılan katılımcıların %10’u 25 yaş altı, %31,3’ü 26-35 yaş arası, %29,6’sı 36-45 yaş arası, geri kalanı ise 46 yaş ve üstü katılımcılarda oluşmaktadır. Katılımcıların %93,3’ü erkek, %77,1’i evli, %88,8’i ilköğretim ve lise mezunudur. katılımcıların %67,6’sının gelir düzeyi ise 500-2000 TL arasındadır.

Tablo 1: Fırıncı Esnafının Demografik Özellikleri

		Sayı	Yüzde (%)
Yaş	25 ve altı yaş	24	10,0
	26-35 yaş	75	31,3
	36-45 yaş	71	29,6
	46-55 yaş	47	19,6
	56 ve üzeri yaş	23	9,6
	Toplam	240	100,0
Cinsiyet	Bay	224	93,3
	Bayan	16	6,7
	Toplam	240	100,0
Medeni Durum	Evli	185	77,1
	Bekar	49	20,4
	Dul	6	2,5
	Toplam	140	100,0
Eğitim Durumu	Mezun değil	10	4,2
	İlköğretim	143	59,6
	Lise	70	29,2
	Önlisans	6	2,5
	Lisans	11	4,6

	Lisansüstü	0	0
	Toplam	140	100,0
Aylık Gelir Durumu	0-500 arası	12	5,0
	501-1000 arası	69	28,8
	1001-2000 arası	93	38,8
	2001-3000 arası	19	7,9
	3001-4000 arası	16	6,7
	4001-5000 arası	10	4,2
	5001-6000 arası	9	3,8
	6001-7000 arası	10	4,2
	7000 - Üzeri	2	0,8
	Toplam	240	100,0

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı fırıncı esnafının vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını etkileyen vergi algısı-vergi bilinci ile bu kavramlar üzerinde etkili olan faktörler araştırılacaktır. Bu bağlamda bu kısımda fırıncı esnafı ve çalışanları ile yapılan anketin sonuçları değerlendirilmektedir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Fırıncı esnafının vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını etkileyen vergi algısı ve vergi bilinci ile ilgili bilgi edinmek için sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yönteminden yararlanılmıştır. Hazırlanan ankette, araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilmiştir. Anket formunda 5'li likert ölçeğe göre hazırlanmış (Tamamen Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Kararsızım, Kısmen Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum) 32 adet soru yer almaktadır. Söz konusu sorularla fırıncı esnafının Türk vergi sistemine bakışı, vergi algısı ve ahlakı ile vergi bilincine yönelik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankette katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorular da yer almaktadır.

Muhtemel hataları düzeltebilme ve anketten beklenen amacın gerçekleştirilmesi amacıyla pilot bir uygulama yapılmış daha sonra anket Sakarya ili sınırlarında 16 ilçede bulunan 240 fırıncı esnafına anketörler vasıtasıyla yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Anketlerde elde edilen veriler, SPSS for Windows 19.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kütlesi

Fırıncı esnafının vergi ahlakını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz anket çalışmamızın ana kütlesi Türkiye genelindeki fırıncı esnafıdır. Kaynakların kısıtlı olması nedeniyle ana kütlelerin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için ana kütle temsil edecek fırıncılar arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden "kolayda örnekleme" yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Ana kütlelerin tamamına ulaşmanın kısıtlı zaman ve yüksek maliyet nedeniyle mümkün

olmadığı durumlarda deneklerin araştırmacı tarafından seçildiği bir yöntem olan kolayda örnekleme sosyal bilimlerde sıkça kullanılmaktadır.

4.4. Sakarya İli Fırıncı Esnafına Yönelik Yapılan Anket Çalışması

4.4.1. Sakarya İli Fırıncı Esnafı ile ilgili Genel Bilgiler

Çalışmanın bu kısmında Sakarya ili sınırları içerisinde 16 ilçede bulunan fırıncı esnafına ilişkin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve aylık gelir verileri sunulmaktadır.

Ankete katılan fırıncı esnafının %10'u 25 yaş ve altı, %31,3'ü 26-35 yaş arası, %29,6'sı 36-45 yaş arası, %19,6'sı 46-55 yaş arası ve %9'u 56 yaş üzeri gurubundadır. Ankete katılan fırıncı esnafının büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Buna göre ankete katılanların % 93,3'ü erkek iken %6,7'si bayanlardan oluşmaktadır. Ankete katılan fırıncı esnafının %77,1'i evli, %20,4'ü bekâr iken %2,5'i ise dul'dur. Fırıncı esnafının %59,6'sı ilköğretim mezunu iken, %29,2'si lise, %2,5'i önlisans, %4,6'sı ise lisans mezunudur. Aylık gelir durumu göre ise esnafın %28,8'i aylık ortalama 501 ila 1000 lira arası gelire sahipken, % 38,8'i 1001 ila 2000 lira arası gelire sahiptir. Geri kalan kısmı ise 2001 lira üstü gelire sahiptir.

4.4.2. Sakarya İli Fırıncı Esnafının Türk Vergi Sistemine Bakışı

Çalışmanın bu kısmında Sakarya ili fırıncı esnafının Türk vergi sistemi ile ilgili algı düzeyi incelenmiştir (Tablo 2). Fırıncı esnafının %64,2'si Türk vergi sisteminin karmaşık olduğunu, % 72,9'u Türkiye'de vergi yükünün yüksek olduğunu, %50'si ise Türkiye'de vergi denetiminin yeterli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %49,6'sı Türk vergi sisteminin adil olduğunu, %75,7'si Türkiye'de vergi oranlarının çok yüksek olduğunu, %49,9'u Türkiye'de vergi cezalarının yeterli olduğunu, %57,5'i ise Türkiye'de vergi kanunlarının anlaşılmasının güç olduğunu düşünmektedir.

Tablo 2: Fırıncı Sektörü Çalışanlarının Türk Vergi Sistemine Bakışı

	Tamamen Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
Türk vergi sistemi çok karmaşıktır.	39,2	25,0	15,8	14,2	5,8
Türkiye’de vergi yükü çok yüksektir.	45,4	27,5	10,0	11,3	5,8
Türkiye’de vergi denetimleri yeterlidir.	16,3	22,1	11,7	25,0	25,0
Türk vergi sisteminin adil olduğunu düşünüyorum.	10,4	25,4	13,8	20,8	29,6
Türkiye’de vergi oranları çok yüksektir.	51,0	24,7	6,3	11,3	6,7
Türkiye’de vergi cezaları çok yetersizdir.	10,0	26,7	12,5	17,1	33,8
Türkiye’de vergi kanunlarının anlaşılması zordur.	30,4	27,1	17,9	15,8	8,8

4.4.3. Sakarya İli Fırıncı Esnafının Vergi Algısı ve Vergi Ahlakı

Çalışmanın bu kısmında Sakarya ili fırıncı esnafının vergi algısı ve ahlaki düzeyi incelenmiştir. Ankete katılan fırıncılardan “Gelir elde eden herkesin vergisini tam olarak ödemektedir” ifadesine katılanların oranı %41,6 iken ifadeye katılmayanların oranı ise %35,4’tür. Fırıncı sektöründeki herkesin vergisini tam olarak ödediğini düşünenlerin oranı %36,7’dir. Katılımcıların %84,2’si “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir” diye düşünmektedir. Katılımcıların %86,6’sı vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olduğuna, %88,4’ü vergi ödemenin her vatandaşın ahlaki bir görevi olduğuna, %89,6’sı ise vergi ödemenin her vatandaşın kanuni bir görevi olduğuna katıldığı görülmektedir. Katılımcıların %57,1’i vergi kaçırmanın yaygın olsa da vergi ödememenin ahlaksızlık olduğunu, %76,7’si vergi kaçırmanın hırsızlık gibi olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %70,8’i küçük miktarda da olsa vergi kaçırmanın normal olmadığını, %71’i fırsatını bulsa dahi vergi ödemekten kaçınmayacağını belirtmişlerdir. Vergi kaçırmanın çevresinde ayıplanacağını düşünen katılımcıların oranı %62,1 iken, katılımcıların %75,9’u vergi kaçırdığı duyulduğunda çok utanacağını söylemektedir.

Tablo 3: Fırıncı Sektörü Çalışanlarının Vergi Algısı ve Ahlakı

	Yüzdeler dağılım (%)				
	Tamamen Katılıyor	Kısmen Katılıyor	Kararsız	Kısmen Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor
	%	%	%	%	%
Gelir elde eden herkes vergisini tam olarak ödemektedir	16,3	25,3	22,5	18,3	17,1
Bulduğum sektördeki herkes vergisini tam olarak ödemektedir	8,8	27,9	22,5	20,8	20,0
Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir.	71,7	12,5	11,3	3,8	0,8
Vergi bir vatandaşlık görevidir	73,3	13,3	5,0	5,0	3,3
Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir	79,6	8,8	5,0	3,8	2,5
Vergi ödemek her vatandaşın kanuni bir görevidir	80,8	8,8	4,6	3,8	2,1
Vergi kaçırarak yaygın vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	18,8	12,1	12,1	7,9	49,2
Vergi kaçırarak hırsızlık gibidir.	64,6	12,1	10,0	3,3	10,0
Mükellefin küçük miktarda vergi kaçırması normaldir.	6,7	10,4	11,7	10,8	60,0
Fırsatını bulursam vergi ödemem.	8,8	11,3	10,4	5,8	63,8
Vergi kaçırmanın çevremde ayıplanır.	54,2	7,9	13,3	7,1	17,5
Vergi kaçırdığım duyulursa çok utanırım.	69,6	6,3	9,2	6,3	8,8

4.4.4. Sakarya İli Fırıncı Esnafının Vergi Bilinci

Çalışmanın bu kısmında Sakarya ili fırıncı esnafının vergi bilinci düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların % 45,5'i Türkiye'de toplanan vergi gelirlerinin etkin kullanıldığını düşünürken, %37,5'i ise gelirlerin etkin kullanılmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %46,7'si ödediği vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %78,7'si vergi verdiği için devletten hesap sorma hakkına sahip olacağını düşünmektedir. Katılımcıların %85,1'i ödediği vergilerin nerelerde kullanılacağını bilmesinin, vergi ödeme alışkanlığını olumlu etkileyeceğini söylemektedir. Katılımcıların %70'i ödediği verginin gelire oranla fazla olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %64,2'si vergilerin topluma bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünmektedir. Katılımcıların %67,6'sı vergi mükelleflerinin vergi kaçırma ve kayıt dışına çıkma eğilimlerinde uygulanan yanlış vergi politikalarının etkisi olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %53,7'si vergi cezaları, %62,5'si vergi denetimi yetersiz olduğu için vergi kaçırmanın arttığını düşünmektedir. Katılımcıların %47,7'si toplanan vergilerin devlet tarafından doğru yerlere harcandığına inanmaktadır. Katılımcıların %43,3'ü Türkiye'de vergilerin ödeme gücüne

göre alındığını, %41,3'ü vergi mevzuatının anlaşılır bir şekilde hazırlanmadığını düşünmektedir.

Tablo 4: Fırıncı Sektörü Çalışanlarının Vergi Bilinci

	Yüzdeler dağılım (%)				
	Tamamen Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
Türkiye'de toplanan vergi gelirleri etkin kullanılmaktadır.	14,2	31,3	16,7	16,7	20,8
Ödediğim vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.	14,6	25,4	13,3	22,5	24,2
Vergi veriyor olmak bana vatandaş olarak devletten hesap sorma hakkını verir	63,3	15,4	6,3	6,7	8,3
Ödediğim vergilerin nerelere harcandığını bilmem, vergi ödememi olumlu yönde etkiler.	71,3	13,8	7,1	4,6	2,5
Ödediğim verginin gelirim oranla fazla olduğunu düşünüyorum	44,2	25,8	10,0	11,7	8,3
Ödenen vergilerin topluma bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünmekteyim	34,2	30,0	16,3	11,3	8,3
Vergi mükelleflerinin vergi kaçırma ve kayıt dışına çıkma eğilimlerinde uygulanan yanlış vergi politikalarının etkisi vardır	36,3	31,3	22,9	5,8	3,8
Vergi cezaları yetersiz olduğu için vergi kaçırma artmaktadır	25,8	27,9	17,9	9,2	19,2
Vergi denetimi yetersiz olduğu için vergi kaçırma artmaktadır	32,5	30,0	18,8	10,0	8,8
Toplanan vergilerin devlet tarafından doğru yerlere harcandığına inanıyorum	21,7	25,4	24,2	16,7	12,1
Ülkemizde vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır	12,9	30,4	20,0	12,1	24,6
Vergi mevzuatı anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır	11,7	22,1	25,0	19,2	22,1

4.4.5. Çapraz Değerlendirmeler

Çalışmanın bu kısmında ankete katılan fırıncı esnafının aylık gelir düzeyi, ödeme gücü ve vergi yükü algısı, vergi kaçırma bakış açıları, vergi bilinci ve vergi ahlak düzeylerini ölçmeye yönelik sorulara verdikleri cevapların birbirleri ile ilişkisi analiz edilmiştir. Analizler Spearman sıra korelasyonu testi ile değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda vergi yükü ile ödeme gücü değişkenleri arasındaki ilişkinin incelendiği Tablo 5'e göre algılanan vergi yükü ile ödeme gücü algısı arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre ülkemizde vergi yükünün yüksek olduğunu düşünen katılımcıların (%45) vergilerin ödeme gücüne göre alınmadığını düşündükleri görülmektedir.

Tablo 5: Vergi Yükü Algısı-Ödeme Gücü İlişkisi

Ülkemizde vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır.							
Türkiye'de vergi yükü çok yüksektir.		Tamamen Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	13,80%	17,40%	11,00%	12,80%	45,00%	100,00%
	Kısmen Katılıyorum	7,60%	47,00%	25,80%	13,60%	6,10%	100,00%
	Kararsızım	4,20%	16,70%	54,20%	16,70%	8,30%	100,00%
	Kısmen Katılmıyorum	11,10%	55,60%	18,50%	7,40%	7,40%	100,00%
	Tamamen Katılmıyorum	50,00%	28,60%	7,10%	0,00%	14,30%	100,00%
	Toplam	12,90%	30,40%	20,00%	12,10%	24,60%	100,00%
Spearman Korelasyon Katsayısı: -0,329 (std.Hata:0,064), p=0,000							

Tablo 6'da ise katılımcıların aylık gelir düzeyi grupları ile ödeme gücü algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Tablo 6'ya göre 2000 TL'nin altında ortalama aylık gelir elde edenlerin ödedikleri vergilerin ödeme güçleri dikkate alınarak tahsil edildiği ifadesine katılmadıkları görülmektedir.

Tablo 6: Aylık Gelir Düzeyi-Ödeme Gücü İlişkisi

Ülkemizde vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır							
Aylık Gelir Düzeyi		Tamamen Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam
	0-500	,0%	41,7%	16,7%	8,3%	33,3%	100,0%
	501-1000	4,3%	30,4%	24,6%	18,8%	21,7%	100,0%
	1001-2000	14,0%	31,2%	20,4%	8,6%	25,8%	100,0%
	2001-3000	26,3%	36,8%	15,8%	5,3%	15,8%	100,0%
	3001-4000	12,5%	25,0%	18,8%	,0%	43,8%	100,0%
	4001-5000	10,0%	20,0%	10,0%	30,0%	30,0%	100,0%
	5001-6000	22,2%	33,3%	,0%	33,3%	11,1%	100,0%
	6001-7000	30,0%	20,0%	30,0%	,0%	20,0%	100,0%
	7000-.....	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	Toplam	12,9%	30,4%	20,0%	12,1%	24,6%	100,0%
Spearman Korelasyon Katsayısı: -0,120 (std.Hata:0,065), p=0,063							

Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile fırsat bulduklarında vergi ödememe fikrine nasıl yaklaştıkları arasındaki ilişkinin araştırıldığı aşağıdaki Tablo 7'de ise aylık gelir düzeyleri ile vergi ödememe arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Çapraz tablo incelendiğinde

2001 ve üzerinde ortalama aylık gelir elde edenlerin fırsatını bulduklarında vergi kaçırmaya daha yatkın oldukları görülmektedir.

Tablo 7: Aylık Gelir Düzeyi-Vergi Ödeme İlişkisi

Fırsatını bulursam vergi ödemem.							
Aylık Gelir Düzeyi		Tamamen Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	0-500	58,3%	,0%	16,7%	16,7%	8,3%	100,0%
	501-1000	50,7%	1,4%	14,5%	21,7%	11,6%	100,0%
	1001-2000	71,0%	6,5%	4,3%	9,7%	8,6%	100,0%
	2001-3000	84,2%	,0%	15,8%	,0%	,0%	100,0%
	3001-4000	56,3%	12,5%	12,5%	6,3%	12,5%	100,0%
	4001-5000	70,0%	10,0%	10,0%	,0%	10,0%	100,0%
	5001-6000	77,8%	11,1%	11,1%	,0%	,0%	100,0%
	6001-7000	60,0%	20,0%	20,0%	,0%	,0%	100,0%
	7000-.....	,0%	50,0%	,0%	,0%	50,0%	100,0%
	Toplam	63,8%	5,8%	10,4%	11,3%	8,8%	100,0%

Spearman Korelasyon Katsayısı: -0,162 (std.Hata:0,064), p=0,012

Tablo 8’de ise katılımcıların vergi bilinci ile algıladıkları vergi yükü arasındaki ilişkinin incelendiği Spearman sıralı korelasyon test sonuçları yer almaktadır. Test sonuçları yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre testi, bireylerin ödedikleri vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olanların ödedikleri verginin gelirlerine oranla fazla buldukları şeklinde yorumlayabiliriz.

Ankete katılan fırıncı esnafının yarısından çoğunun (%64,2) ödenen vergilerin topluma bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünüyor olmalarının (Tablo 4) vergi ödeme istekleri üzerindeki etkisini ölçtüğümüz Spearman Sıralı Korelasyon testinin sonuçlarının yer aldığı Tablo 9’a göre bu değişkenler arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Aşağıdaki çapraz tablodan da anlaşıldığı üzere ödenen vergilerin hizmet olarak geri döndüğünü düşünen büyük bir çoğunluğun (%80,5) fırsatını bulursam vergi ödemem fikrine katılmadıkları görülmektedir.

Tablo 8: Vergi Bilinci-Vergi Yüğü İlişkisi

Ödediğim verginin gelirim oranla fazla olduğunu düşünüyorum.							
Ödediğim vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.		Tamamen Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	42,9%	14,3%	14,3%	14,3%	14,3%	100,0%
	Kısmen Katılıyorum	24,6%	44,3%	18,0%	11,5%	1,6%	100,0%
	Kararsızım	12,5%	28,1%	18,8%	21,9%	18,8%	100,0%
	Kısmen Katılmıyorum	9,3%	18,5%	42,6%	25,9%	3,7%	100,0%
	Tamamen Katılmıyorum	22,4%	17,2%	22,4%	12,1%	25,9%	100,0%
	Toplam	21,7%	25,4%	24,2%	16,7%	12,1%	100,0%
	Spearman Korelasyon Katsayısı:0,222 (std.Hata:0,068), p=0,001						

Tablo 9: Vergi Bilinci-Vergi Ödeme İlişkisi

Fırsatını bulursam vergi ödemem.							
Ödenen vergilerin topluma bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünmüyüm.		Tamamen Katılmıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	80,50%	3,70%	3,70%	3,70%	8,50%	100,00%
	Kısmen Katılıyorum	56,90%	6,90%	12,50%	13,90%	9,70%	100,00%
	Kararsızım	35,90%	15,40%	23,10%	23,10%	2,60%	100,00%
	Kısmen Katılmıyorum	66,70%	0,00%	11,10%	14,80%	7,40%	100,00%
	Tamamen Katılmıyorum	70,00%	0,00%	5,00%	5,00%	20,00%	100,00%
	Toplam	63,80%	5,80%	10,40%	11,30%	8,80%	100,00%
	Spearman Korelasyon Katsayısı:0,179 (std.Hata:0,063), p=0,005						

Tablo 10'da ise ankete katılan fırıncı esnafının vergiyi vatandaşlık bilinci olarak algılayanların vergi kaçırıp kaçırma eğilimleri üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 10 incelendiğinde vergi bir vatandaşlık görevidir ifadesi ile vergi kaçırma bağımlı değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre vatandaşlık bilinci yüksek olan katılımcıların (%79) vergi kaçırmaya olumsuz baktıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 10: Vatandaşlık Bilinci-Vergi Kaçırma İlişkisi

Fırsatını bulursam vergi ödemem.							
Vergi bir vatandaşlık görevidir.		Tamamen Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	79,0%	5,1%	7,4%	2,3%	6,3%	100,0%
	Kısmen Katılıyorum	21,9%	15,6%	6,3%	37,5%	18,8%	100,0%
	Kararsızım	8,3%	,0%	33,3%	58,3%	,0%	100,0%
	Kısmen Katılmıyorum	33,3%	,0%	25,0%	25,0%	16,7%	100,0%
	Tamamen Katılmıyorum	25,0%	,0%	37,5%	12,5%	25,0%	100,0%
	Toplam	63,8%	5,8%	10,4%	11,3%	8,8%	100,0%

Spearman Korelasyon Katsayısı:0,522 (std.Hata:0,058), p=0,000

Tablo 11: Vergi Ahlakı- Vergi Kaçırma İlişkisi

Mükellefin küçük miktarda vergi kaçırması normaldir.							
Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir.		Tamamen Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	71,2%	9,4%	6,3%	5,8%	7,3%	100,0%
	Kısmen Katılıyorum	14,3%	23,8%	28,6%	28,6%	4,8%	100,0%
	Kararsızım	30,8%	15,4%	23,1%	30,8%	,0%	100,0%
	Kısmen Katılmıyorum	22,2%	11,1%	44,4%	22,2%	,0%	100,0%
	Tamamen Katılmıyorum	,0%	,0%	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%
	Toplam	60,4%	10,8%	11,7%	10,4%	6,7%	100,0%

Spearman Korelasyon Katsayısı:0,410 (std.Hata:0,059), p=0,000

Ankete katılanların %88,4'ü gibi büyük bir çoğunluğun vergi ödemeyi her vatandaşın ahlaki bir görevi olarak düşündükleri (Tablo 3) dikkate alındığında vergi ahlakı ile vergi kaçırma arasındaki ilişki Tablo 11'de analiz edilmiştir. Tablo 11'de vergi ahlakı ile vergi kaçırma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre vergi ödemeyi her vatandaşın ahlaki bir görevi olarak düşünenlerin (%71,2) vergi kaçırmaya olumsuz baktıkları görülmektedir.

Tablo 12: Vergi Ahlakı- Vergi Kaçırma İlişkisi

Fırsatını bulursam vergi ödemem.							
Vergi kaçırmanın çevresinde ayıplanır.		Tamamen Katılmıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	79,20%	4,60%	5,40%	3,10%	7,70%	100%
	Kısmen Katılıyorum	42,10%	10,50%	21,10%	26,30%	0,00%	100%
	Kararsızım	15,60%	12,50%	31,30%	25,00%	15,60%	100%
	Kısmen Katılmıyorum	35,30%	5,90%	23,50%	35,30%	0,00%	100%
	Tamamen Katılmıyorum	73,80%	2,40%	0,00%	9,50%	14,30%	100%
	Toplam	63,80%	5,80%	10,40%	11,30%	8,80%	100%

Spearman Korelasyon Katsayısı:0,249 (std.Hata:0,065), p=0,000

Çevresinde vergi kaçırmanın ayıplandığını düşünen katılımcıların vergi kaçırma eğilimlerini tespit ettiğimiz test sonuçlarına göre de değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Tablo 12'ye göre, yakın çevre ile vergi kaçırma arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çapraz tablo incelendiğinde, vergi kaçırmanın çevresinde ayıplanacağını düşünenlerin fırsatını bulursam vergi ödemem fikrine katılmadıkları görülmektedir.

Sonuç

Vergilerin başarılı bir şekilde toplanabilmesi için devletlerin, mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeleri noktasında takındıkları tutum ve davranışları etkileyen faktörleri doğru tespit etmesi ve bu tespitler doğrultusunda politikalar geliştirmesi ile sağlanabilecektir. Bu doğrultuda, toplumun ve vergi mükelleflerinin önemli bir kesimini oluşturan esnafın vergi bilinci ve algı düzeylerinin analiz edilmesi ve bu analizler değerlendirilerek politikalar geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki şekilde belirtilebilir;

- ✓ *Fırıncı esnafının Türk vergi sistemine bakışı ile ilgili olarak;* katılımcıların çoğunluğu, Türk vergi sisteminin çok karmaşık olduğunu, Türkiye'de vergi yükünü yüksek olduğunu, Türk vergi sisteminin adil olmadığını, Türkiye'de vergi oranlarının çok yüksek ve vergi cezalarının yetersiz olduğunu, vergi kanunlarının da anlaşılmasının güç olduğunu düşünmektedirler.
- ✓ *Fırıncı esnafının vergi algısı ve ahlaki düzeyi ile ilgili olarak;* katılımcıların çoğunluğu, gelir elde eden herkesin vergisini tam olarak ödemesi gerektiğini fakat fırıncı sektöründeki herkesin vergisini tam olarak ödemediğini, topluma karşı sorumluluğu olan kişinin vergisini tam olarak ödemesi gerektiğini, vergi ödemem bir vatandaşlık görevi, ahlaki bir görev ve kanuni kanuni bir görev

olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların çoğunluğu vergi kaçırmak yaygın olsa da vergi ödememenin ahlaksızlık olduğunu, vergi kaçırmının hırsızlık gibi olduğunu, küçük miktarda da olsa vergi kaçırmının normal olmadığını, fırsatını bulsa dahi vergi ödemekten kaçınmayacağını belirtmişlerdir. Katılımcılar vergi kaçıran birinin çevresinde ayıplanacağını ve kendisinin vergi kaçırdığı duyulduğu takdirde çok utanacağını söylemektedir.

- ✓ *Fırıncı esnafının vergi bilinci düzeyi ile ilgili olarak;* katılımcıların çoğunluğu Türkiye’de toplanan vergi gelirlerinin etkin kullanıldığını belirtmektedir. Katılımcılar ödedikleri vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını, vergi verdiği için devletten hesap sorma hakkına sahip olacağını düşünmektedir. Katılımcılar ödediği vergilerin nerelerde kullanılacağını bilmesinin, vergi ödeme alışkanlığını olumlu etkileyeceğini, verginin gelirlerine oranla fazla olmasına rağmen vergilerin topluma bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünmektedir. Katılımcıların vergi mükelleflerinin vergi kaçırma ve kayıt dışına çıkma eğilimlerinde uygulanan yanlış vergi politikalarının etkisi olduğunu, vergi cezaları ve vergi denetimi yetersiz olduğu için vergi kaçırmının arttığını düşünmektedir. Katılımcılar toplanan vergilerin devlet tarafından doğru yerlere harcandığına inanmaktadırlar. Türkiye’de vergilerin ödeme gücüne göre alındığını ama vergi mevzuatının anlaşılır bir şekilde hazırlanmadığını düşünmektedir.
- ✓ Ülkemizde vergi yükünün yüksek olduğunu düşünen katılımcıların (%45) vergilerin ödeme gücüne göre alınmadığını düşündükleri görülmektedir. Ortalama aylık gelir düzeyi düşük olan mükelleflerin ödedikleri vergilerin ödeme güçleri dikkate alınarak tahsil edildiği ifadesine katılmadıklarını belirtmekle birlikte daha yüksek ortalama aylık gelir elde edenlerin fırsatını bulduklarında vergi kaçırmaya daha yatkın oldukları görülmektedir.
- ✓ Ödenen vergilerin hizmet olarak geri döndüğünü düşünen büyük bir çoğunluğun (%80,5) fırsatını bulursam vergi ödemem fikrine katılmadıkları görülmektedir. Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki ödenen vergilerin etkin şekilde kullanıldığını düşünen mükellefler vergi kaçırmaya olumsuz bakmaktadırlar. Aynı şekilde, vatandaşlık bilinci yüksek olan (%79) ve vergi ödemeyi her vatandaşın ahlaki bir görevi olarak düşünen (%71,2) katılımcıların vergi kaçırmaya olumsuz baktıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre mükelleflerin vergi bilinci ve algılarını olumlu yönde geliştirmek için algılanan vergi yükünün ve ödeme gücünün dikkate alınmasına, toplanan vergilerin etkin kullanılmasına ve mükelleflerin vatandaşlık bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin yükseltilmesine önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Coşkun Can (2006), “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, Editörler: AKTAN, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.125-136.
- BAŞOĞLU, Adem (2006), *İlköğretim Çağındaki Çocukların Vergiyi Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAYRAKLI, H. H., N. T. Saruç ve İ. Sağbaş (2004), “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, 19. Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, Antalya, Belek.
- BUYRUKOĞLU, Selçuk ve İrem ERASA (2012), Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve önemi, Vergi Dünyası, Sayı 375, Kasım.
- ÇAK, Murat, Murat Şeker ve Önder Bingöl (2010), Türkiye’de Vergi Bilinci-İstanbul Araştırması, Proje No 3709, İSMMMÖ Yayın No 134, İstanbul.
- ÇİÇEK, Halit (2006), “Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması”, *İSMMMÖ*, Yayın No:65, İstanbul.
- ÇOBAN, Hilmi (2004), *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİR, İhsan Cemil (2008), *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GERÇEK, Adnan ve Mehmet Yüce (1998), “Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını*, Bursa.
- GÜNER, Ümit (2008), *Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EDİZDOĞAN, Nihat, Özhan Çetinkaya ve Erhan Gümüş (2011), Kamu Maliyesi (3. Baskı), Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistikleri, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm (17.02.2014).

- Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistikleri, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_59.xls.htm (17.02.2014).
- HAZMAN, Gülsüm Gürler (2009), Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti, Akademik İncelemeler, Cilt:4, Sayı:1, Yıl:2009.
- İŞİK, Abdülkadir (2009), “Kültür ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği,” *Ege Akademik Bakış*, Cilt:9, Sayı:2
- İNCEOĞLU, Metin (2010), Tutum Algı İletişim, Beykent Üniversitesi Yayınları, No. 69, 5. Baskı, Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İZGİ, Kadriye (2011), Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İPEK, Selçuk ve İlknur Kaynar (2009), “Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları”, *Maliye Dergisi*, Sayı:157, Temmuz-Aralık.
- KARGI, Veli (2009), “Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bir Anket Çalışmasının Bulguları”, *Vergi Sorunları*, Sayı:245, ss.151-163, Şubat.
- Narta, M. E. (2007), *Vergi Bilinci*,
<http://www.maliye.gov.tr/deftardarliklar/duzce/vergi_haftasi/vergi%20bilinci.htm.
- ÖNCEL, Yenal (1994), “*Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı*”, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul.
- ÖMÜRBEK, Nuri, Hüseyin Güçlü ÇİÇEK ve Serdar ÇİÇEK, “Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları”, *Maliye Dergisi*, Sayı 153, s. 104.
- ROTH, Jeffrey A., J. T. Scholz ve A.D. Witte (1989), *Taxpayer Compliance*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, Vol.1, An Agenda for Research.
- SAĞLAM, Metin (2013), Vergi Bilinci Ve Vergi Algısı Üzerine Bir Araştırma:İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı Ve Bilinci, *Sosyoekonomi/2013-1/130116*.
- SCHMÖLDERS, Günter (1976), *Genel Vergi Teorisi*, Çev., Salih Turhan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2149, İstanbul.
- SÜRMEYEN, Yusuf (1992)Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 7, ISSN:1300-1981, <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der7m4.pdf>, 14.02.2014.
- ŞENYÜZ, Doğan (1995), *Vergilemede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa.

- TORGLER, Benno (2003a), “*Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Basel, Universitat Basel.
- TORGLER, Benno (2003b), “Tax Morale and Institutions”, Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper, No:2003-09, pp:1-36.
- TUAY, Elif ve İnci Güvenç (2007), “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı, Ankara, Gelir İdaresi Başkanlığı”, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No:51, s.63-64.
- TUNÇER, Mehmet (2002), “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 249, Mayıs.
- USER, İnci (1992), “*Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YENİÇERİ, Harun (2004), “Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları 19. Türkiye Maliye Sempozyumu Kitabı*, Düzenleyen, Uludağ Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Antalya, 10–14 Mayıs.